

Adam Burchard Sellius

En sønderjysk historieskriver i Rusland

Af Mads Østerby

I. Biografi

Langt den overvejende del af de af det dansk-norske dobbeltmonarkis undersåtter, der i begyndelsen af det 18. århundrede gik i russisk tjeneste, etablerede sig i det fremmede takket være kontakter i hjemlandet. Således blev Vitus Bering, den ubetinget navnkundigste af dem, opfordret af den norskfødte russiske admiral Cornelius Cruys til at prøve lykken i den russiske flåde. Den senere sorøprofessor Peter von Haven blev kaldet til husprædikant hos nordmanden Peter Bredal, der iøvrigt ligesom Bering var taget til Rusland på Cruys' initiativ.

Der var dog andre veje, der førte til Rusland end hjemlige bekendtskaber. For enkelte blev Tyskland, Ruslands hovedleverandør af kvalificeret fremmed arbejdskraft gennem hele det 18. århundrede, et gennemgangsland. Det blev efter alt at dømme tilfældet for den mærkelige sønderjyde ADAM BURCHARD SELLIUS, hvis navn, trods den ikke helt almindelige indsats han kom til at yde i Rusland, helt og aldeles er gået i vor nationale glemmebog.

Hvem var denne Sellius, og hvori består hans fortjenester? Disse to spørgsmål, som her skal forsøges besvaret, er det desværre ikke muligt at kvittere for på en fuldt tilfredsstillende måde, dertil er det eksisterende kildemateriale for rigt på lakuner. De mange spændende momenter i Sellius' liv og virke har imidlertid en sådan tiltrækning, at den, der først engang er begyndt at interessere sig for denne ældre landsmand, ikke bremses af ufuldstændigheden, men tværtimod inspireres til at overvinde den.

Der er da også en række objektive grunde til at huske denne forskers navn. Alene qua de traditioner, dansk slavistik har i den internationale varægerforskning, skylder vi hans navn opmærk-

somhed. Dersom der nogensinde bliver skrevet en større fremstilling af varægerspørgsmålet, vil et sådant værk være ufuldstændigt uden en omtale af Sellius.

Den kendsgerning, at Sellius var en af de få ruslandsfarere i det 18. århundrede, der ikke blot lærte sig russisk, men også må siges at være en af de første i nyere tid, som alvorligt kastede sig over læsningen og bearbejdningen af de ældste skrevne russiske kilder, har givet hans ruslandsophold en særlig glans. Efter at være kommet til Skt. Petersborg i begyndelsen af 1730-erne tilegnede han sig meget hurtigt det russiske talesprog. På samme tid befandt den tyske historiker, T. S. Bayer, der var specielt indkaldt for at stable den moderne russiske historieforskning på benene, sig i den pinlige situation at skulle læse russisk kildemateriale uden at have det ringeste kendskab til russisk. Når Bayer ikke destomindre i dag huskes som grundlæggeren af den såkaldte normannerskole, skyldes det bl.a. Sellius. Han fik takket være sit kendskab til slavisk, hvilket her vil sige oldrussisk, det 18. århundredes russiske sprog og utvivlsomt også kirkeslavisk, det hverv at fungere som Bayers sproglydige medhjælper ved oversættelsen af bl.a. den kilde, der så at sige bærer Bayers normanniske teori. Med udgangspunkt i Nestorkrønikkens beretning om vikingehøvdingene Rjurik, Truvor og Sinav's kaldelse til Rusland lagde Bayer grunden til en af de mest omdiskuterede institutioner i den russiske historieforskning, normanismen, teorien om nordboernes, – for den nationaltbevidste tyske historiker germanernes, alt afgørende betydning som statsdannende element ved formeringen af den russiske stat. Omkring midten af det 18. århundrede blev teorien ideologisk strammet og konfirmeret af Bayers ikke mindre nationaltsindede efterfølgere. historiograferne Müller og Schlözer, og det i en sådan grad, at den, ganske vist under protester fra ærkerussere som Lomonosov og Tatiščev, blev det officielle Ruslands syn på sin egen fortid. At Sellius imidlertid var mere end en håndgangen, tjenende oversætter, er frem for alt hans værk »De russiske Regenters Historiske Spejl« et udmærket vidnesbyrd om. Dette værk er nemlig hverken mere eller mindre end den første samlede fremstilling af Ruslands historie, det første vue fra Rjurik til samtidens selvhersker Elisabet Petrovna.

Sønderjydens største fortjenester kom dog til at ligge på et andet felt. Han bliver på grund af sine særprægede interesser den, der

begynder og grundlægger den kirkehistoriske forskning i Rusland. Hans betydning på dette område er ganske enkelt enestående.

Hans liv kom til at forme sig ret så omtumlet. Født i ortodoksiens Danmark tilbragte han sine studieår i pietismens højborge, først i Jena og senere i Halle; herfra kom han til Rusland, hvor hans liv blev ejendommeligt spaltet, tilsyneladende forløber hans femten »russiske« år snart i Halles snart den russiske kirkes tjeneste. Tydeligvis fanget af sine interesser, konverterer han til den græsk-katolske kirke kort før sin død. Var det denne tvehed, Sellius' ven den digtende ærkebiskop Feofan Prokopovič havde anet og ofrede sin ironi på, da han skrev Sellius følgende epigram?

Sellius den gudvederstyggelige siger, at Gud ikke er,
Og himlen kalder den skændige nidding tomhed,
I denne sorte lære bekræftes han derved,
At konstatere, at alt gak vel, da han blev gudløs[1].

I parantes skylder man at sige, at Feofan selv ikke sjældent fik prædikatet gudløs hæftet på sig, ja overhovedet blev denne termen, især i Peter den Store kætterske periode, ofte og uden at brugerne gjorde sig beskyldningens indhold helt skarp for sig selv anvendt mod teologer, der ikke strengt fulgte parolerne fra den mest ortodokse fløj af det russiske hierarki, men herom mere senere.

Sellius' opvækst og ungdom.

Sellius blev født i Tønder i 1707. Faderen, om hvem ellers intet er bekendt, hed Friedrich Adam Sellius. Ved dåben, der fandt sted i Tønder bys protestantiske sognekirke den sidste søndag i maj 1707, fik han sine to navne, Adam efter faderen og Burchard efter sin gudfader tønderrådmanden Burchard (eller Burgard) Giese. Gudmoder stod en fornem dame, fru Anna Langheins, datter af den senere tønderborgmester Lorenz Tychsen, og gift med rådmand Joh. Fr. Langheins[2]. At familien Sellius har hørt til den bedre del af

[1] Feofan Prokopovič, *Sočinenija* (Værker), Moskva/Leningrad 1961, p. 224. (Epigrammet er en fri oversættelse af et epigram af Marcial, hos hvem det lyder således:

Nullos esse deos, inane coelum
Adfirmat Segius: probat quod se
Factum, dum neget haec, videt beatum).

[2] Tønder sogns kirkebog (Rigsarkivet, Kbh.); Tønder gennem Tiderne, Kbh. 1943–44, pp. 91–92, 133–34; Bricka, *Dansk Biografisk Lexikon*.

den rige handelsbys borgerskab, er gudforældrenes navne tilstrækkeligt bevis på.

Hans barndom kom til at falde på tærsklen til pietismens genembrud i hertugdømmerne. Allerede i 1717 havde varnæspræsten Bertel Christian Ægidius med udgivelsen af sin *Psalme-Bog* fået lempet den første pietisme på tryk ind i ortodoksiens Danmark. I 1718 vender præstesønnen Enevold Ewald hjem til faderens præstegård i Højst ved Løgumkloster. Bevægelsen havde i ham fået sin første vækkelsesprædikant. Året 1722 er blevet kaldt missionsåret i landsdelen. Det var det år, hvor alle de ældre af H. A. Brorsons brødre var blevet placeret i pietistiske menigheder på Tønderegnet. Enevold Ewald havde som teologistuderende i den tyske pietismes metropoler, Halle og Jena, indsuget såvel vækkelse som lærdom. Begge dele skulle til, da vækkerne foruden at skulle fænge i de syndige sjæle måtte kunne tage en teologisk tørn med oppositionelle kolleger i ny og næ. Vi ved nu bagefter, at pietisterne gik af med sejren, i særdeleshed havde de vind i sejlene i den vestlige del af Slesvig, hvor det var det oplyste borgerskab, der sluttede op omkring den nye bevægelse[3].

Ses bort fra den tids- og miljømæssige baggrund, er det forsvindende lidt og yderst generelt, hvad der med sikkerhed kan berettes om Sellius' barndom og opvækst. Den eneste nogenlunde samtidige kilde til oplysning om Sellius' liv og gerning er en anonymt skreven forfatternotits, der trykkes som introduktion til Sellius' »De russiske Regenters Historiske Spejl«, da dette værk første gang offentliggøres i 1793 i N. I. Novikovs berømte tidsskrift »Det oldrussiske Bibliotek«. For fuldstændighedens skyld aftrykkes notitsen in extenso (, oversat til dansk af M. Ø.).

(Til) Oplysning

Det af mig meddelte »De russiske Regenters Historiske Spejl« er forfattet på latin af Burgard Adam Sellij (Sellius hedder på russisk Sellij – overs.). Denne mand fødtes udi Det danske Kongerige i byen Tønder, hvilket er i Slesvig, af forældre af den lutherske tro. Efter at være kommet til skelsår og alder studerede han først i sit fædreland, derpå drev han studier udi de teologiske videnskaber ved udenlandske akademier. Blandt øvrige lærere i teologi studerede han hos den berømte Buddeus, som i følge Sellius' egen beretning var den første, der indgav han tvivl om den lutherske læres sandhed. Og da hans skarpe forstand var utilfredsstillet ved de gængse teologiske

[3] Se Dansk Litteratur Historie (Politiken), Kbh. 1964–66, pp. 345 ff.

bevisførelser, og læreren ikke var istand til at give ham andre, så opgav han teologien og begyndte at studere filosofi og andre humanistiske (egt. litterære – overs.) videnskaber. Hjemvendt til sit fædreland, var han efter at have haft disputer med forskellige teologer kommet til fuld bevidsthed om lutherske læres usandhed.

Omkring 1722 kom han til Skt. Petersborg, hvor han tre år underviste eleverne ved Aleksander Nevskij-seminariet i latin og andre videnskaber. Derpå rejste han til Moskva, og der bestred han en kortere tid et lærerembede. Herefter vendte han tilbage til Skt. Petersborg, hvor han stiftede bekendtskab med forskellige lærde, der virkede ved Det kejserlige Videnskabernes Akademi, og hvor han derefter tiltrådte en stilling som sekretær for grev Lestocq. I hele denne periode beskæftigede han sig i ledige stunder med det russiske sprog, og da han havde lært sig tilstrækkeligt kastede han sig over læsningen af kirkelige skrifter og forskellige russiske krøniker. Dette forblev da heller ikke forgæves, thi i året 1744 bad han Skt. Petersborgs ærkebiskop om at tillade ham at antage den katolske (gr.-kat. – overs.) tro, hvorpå han blev døbt. Raget til munkeværdigheden blev han samme år og modtog navnet Nikodim. Af alle russiske kronikeskrivere forelskede han sig især i den uforlignelige Nestor, og han nærede en sådan lidenskab over for dennes krønike, at han ved dåben bad om at få navnet Nestor. Men uvist af hvilken grund opfyldtes dette ikke. Efter sin dåb hengav han sig i endnu højere grad end tidligere til indsamlingen af notitser om verdslig og kirkelig russisk historie. Det første resultat af hans arbejde var »Det historiske Spejl« og mange andre derefter, men som lå ufuldendte ved hans død. Kort før sin død bad denne lærde mand sin skriftefader Amvrosij, der dengang var præfektus ved Aleksander Nevskij-seminariet og senere ærkebiskop af Moskva, om at brænde alle sine papirer, da de ikke var færdigbearbejdede; men dette hans ønske blev ikke virkeliggjort. Efter hans død samlede Amvrosij alle optegnelserne til hans arbejder, og efter at have ladet dem indbinde anbragte han dem i Nevskij-klostrets bibliotek. Af kærlighed til Nikodim Sellij omlagde Amvrosij, denne nye martyr, sammen med Gavril Kremeneckij, som nu er metropolit i Kiev »Det historiske Spejl« til russiske vers og overbragte det til kejserinde Elisabeth Petrovna på Nevskij-seminariets vegne[4].

Som det vil blive klart i det følgende, er det umuligt at tage alt, hvad denne kilde kan oplyse, for gode varer. Men da den indeholder en række værdifulde oplysninger, ville det være urimeligt at vrage den ganske. At den må kommenteres og suppleres er en anden sag. Dens næsten komplette mangel på dateringer gør den særlig brydsom. Heldigvis gør en del sekundært kildemateriale det muligt at stykke en Sellius-biografi sammen, der vil kunne godtages trods sine store mangler.

[4] Izvestie (Oplysning) i Drevnaja rossijskaja vivliofika (Det oldrussiske Bibliotek), 1. udg. 1. del, Skt. Petersborg 1773, pp. 369–370.

Hvis vi indledningsvis ser på de første data, oplysningerne om fødested og barnetro, ja, så står vi her over for et par sikre fakta. Det samme gælder meddelelsen om, at Sellius blev sendt udenlands for at studere teologi. Det må vel nærmest siges at være symptomatisk, at Sellius, en velstående tønderborgers søn, »efter at være kommet til skelsår og alder« sendes til det pietistiske Tyskland for at studere teologi. Han dukker da også op i jenauniversitetets immatrikulationsprotokol i midten af 1720-erne. Således finder vi det under året 1725 blandt navnene på universitetets teologiske russer[5]. En bekræftelse på, at stud. theol. Sellius virkelig opgav det her påbegyndte studium og, som det hedder i notitsen, »begyndte at studere filosofi og andre humanistiske videnskaber«, kan ligeledes hentes i universitetsannaler. Af jena- og halleuniversiteternes immatrikulationsprotokoller fremgår det henholdsvis, at Sellius i 1727 ikke længere er indskrevet det første sted, at han samme år er immatrikuleret ved det filosofiske fakultet ved universitetet i Halle[6]. De to tyske universiteter er formodentlig de »udenlandske akademier«, notitsforfatteren har i tankerne.

Et svar på, hvorfor Sellius opgav sit teologistudium, får vi i notitsen. Denne forklaring virker imidlertid ikke særlig overbevisende, når andre detaljer i Sellius' levned tages frem. Selvom den virkelig, som det hævdes i kilden skulle være hans egen, er det af mange grunde svært at undgå at se den åbenlyse tendens, den indeholder. Lad os nærlæse, hvad notitsforfatteren skriver: »Blandt øvrige lærere i teologi studerede han hos den berømte Buddeus, som i følge Sellius' egen beretning var den første, der indgav ham tvivl om den lutherske læres sandhed. Og da hans skarpe forstand var utilfredsstillet ved de gængse teologiske bevisførelser, og læreren ikke var istand til at give ham andre, så opgav han teologien og begyndte at studere filosofi og andre humanistiske (litterære) videnskaber«[7]. Når man betænker, at jenateologen, professor Joh. Franz Buddeus (1667–1729) var en typisk repræsentant for overgangsteologien mellem ortodoksi og pietisme[8], dog mest hældende til den sidste retning, kan man næppe forstå Sellius' utilfredshed med

[5] Immatrikulationsprotokol, Jenas universitet.

[6] Immatrikulationsprotokoller fra Jenas og Halles universiteter.

[7] Se s. 155–156.

[8] *Der grosse Brockhaus, Wiesbaden* (sidste udg.); E. Winter, *Halle als Ausgangspunkt der deutschen Russlandkunde im 18. Jahrhundert*, Berlin 1953 /E. Winter/, p. 28.

»de gængse teologiske bevisførelser« på anden måde, end at studenten var mere »radikal« eller pietistisk, om man vil, end sin lærer [9]. Så langt kan notitsens udsagn foreløbig bære, men når det så umiddelbart efter hedder: »Hjemvendt til sit fædreland var han efter at have haft disputer med forskellige teologer kommet til fuld bevidsthed om den lutherske læres usandhed«, er det ikke længere muligt at se logikken, hverken i hans næste skridt eller i de begivenheder og forhold, der blev momenter i de næste ti år af hans liv.

Meningen med beretningen om Sellius' tidlige opgør med lutherdommen er tydeligvis en anden. Historien, der har meget lidt at gøre med virkeligheden, har åbenbart skulle give Sellius' overgang til »den rette lære«, den græsk-katolske kirke, den patina, den ikke havde i virkeligheden. Vor landsmand stod, som vi skal se, således indtil kun et par år før sin død så at sige med det ene ben hos pietisterne, mens det andet var i den russiske kirke, vel at mærke hos de såkaldte kryptoprotestanter, for hvem Sellius var mere end en egentlig »trofsfælle«.

Halle.

Det Halle, Sellius ankommer til i 1727, var helt i pietismens vold. Som filosofisk fristed havde byen mistet sin reputation, efter at frihedsmanden, filosofen Chr. Wolf, i 1723 var blevet fordrevet fra sin lærestol. I takt med udrensningen af hans elever og tilhængere voksede selvsagt pietisternes magt; mens de fromme byggede vassenhuse, hospitaler, apoteker, collegia og bedehuse, uddreves kætterne. Netop i 1727 døde missionens grundlægger A. H. Francke. Det betød dog ikke, at nye tider var oprundet. A. H. Franckes energiske søn, Gotthilf August, synes næsten at have tilført bevægelsen voksende nidkærhed.

Det forekommer indlysende, at motivet for Sellius' skiftet universitet til fordel for Halle, må søges i byens betydning som internationalt centrum, åndeligt såvel som politisk. Havde Halle mistet sin betydning for den frie filosofi i den sidste halvdel af 1720-erne, bevarede byen stadig sit velfortjente ry på filologiens område. Særlig søgt og berømt var Collegium Orientale, der var skabt af Francke d. æ. selv. Han var ved siden af at være teolog en betydelig orientalist og havde forstået at knytte en lang række fremragende filologer til sit orientalske institut. Som teologisk midtpunkt skulle Halle som bekendt endnu et par sekler øve tiltrækning.

[9] Se s. 155–156.

Halles internationale placering var et af de mål, pietisterne forfulgte særlig intenst, det var for de pietistiske ledere så at sige blevet en doktrin, at Halle efterhånden skulle forvandles til verdens navle, hvorfra missioneringens net trak sig kloden rundt. Ikke ringe succes havde man da også kunne notere. Ikke tilfældigt hed den såkaldte danske tranquebarmission officielt den dansk-halleske mission. Den var nok frugten af et samarbejde mellem den danske krone og Halle, men dens virkelige organisator var A. H. Francke personlig, ligesom også de første missionærer i Tranquebar var hallensiske pietister.

Allerede fra slutningen af det 17. århundrede viste Francke d.æ. stærk interesse for orienten. Når han selv dyrkede orientalske sprog, var det ikke alene udtryk for filologiske interesser. Han forstod helt klart, at kendskabet til orientens sprog var nøglen til missionærvirksomhed blandt de hedenske folkeslag i Asien.

Til missionsvirksomheden i orienten føjede sig problemerne med at få adgang til missionsmarkerne, der oftest var i de store kolonimagters, Englands, Frankrigs, Nederlandenes og Spaniens besiddelse. Ingen af disse magter så med større fornøjelse på, at pietismen, der betragtedes og rettelig var en preussisk interesseinstitution, skulle drive agitation i kolonierne. Man var naturligvis udmærket klar over, at det koloniløse Preussen kunne have sine lumskede planer med missioneringen. Med den danske konge, Frederik IV, der i perioder var pietisterne yderst venligt stemt, lykkedes det dog at få en aftale i stand, men det løste øjensynlig ikke problemerne for hallenserne.

Derfor bliver Rusland især fra begyndelsen af det 18. århundrede et missionsobjekt for Halle. Hvis pietisterne muligvis fra begyndelsen havde forestillet sig Rusland som blot et gennemgangsland til orienten, så satsede de snart på at drive direkte missionering blandt den ortodokse kirkes medlemmer. Direkte og indirekte får pietismen i første halvdel af det 18. århundrede anbragt en ganske anseelig mængde af sine proselytter på fremtrædende poster inden for den russiske centraladministration, ved hoffet, i videnskabens tjeneste og ikke mindst i hæren. Fra midten af århundredet, da bevægelsen er på retur i global målestok, er Rusland så at sige pietismens internationale halmstrå.

Den kontanteste karakteristik af den tyske pietismes ruslandspolitik er givet af åndshistorikeren Eduard Winter, der skriver: »Der hallische Pietismus erwies sich als Ausdruck der Emanzipation

des deutschen Bürgertums und deswegen als wichtiger Bundesgenosse des preussischen Fürstenabsolutismus gegen die Adelsfronde. Ferner sind *A. H. Francke* und seine Mitarbeiter entschiedene Anhänger des Merkantilismus und suchen durch neue Manufakturunternehmen vor allem mit Ausland Geld für ihre grossen Schul- und Waisenanstalten zu gewinnen. Hieraus wird erst voll verständlich, dass *Francke*, durch *Ludolf* und *Leibniz* unterstützt, Russland so früh und so intensiv sah. Natürlich wurde auch das stets in den Vordergrund gerückte Interesse des kraftvollen Organisators des deutschen Pietismus, und dessen geistigen Begründers, *Spener*, für den Kampf um ein gereinigtes Christentum in der russischen Kirche nicht übersehen.

Doch erst durch das Hineinleuchten in die wirtschaftlichen, gesellschaftlichen und politischen Hintergründe offenbarten sich viele bisher übersehene Zusammenhänge. Hier war der wichtigste Anknüpfungspunkt mit dem Russland Peters I, in dem die Produktivkräfte eine wesentliche Entwicklung nahmen. Die Manufakturunternehmen, die die Voraussetzungen der kapitalistischen Wirtschaft schufen, verzehnfachten sich in dieser Zeit«[10].

Mange aspekter i Halles historie i begyndelsen af det 18. århundrede er ganske udmærket kendt takket være en række fremragende arbejder af historikere, kultur- og kirkehistorikere. Desværre er det ikke lykkedes os at finde noget materiale, der kunne kaste meget lys over Sellius' studietid i byen. Om hans studieophold i byen vides blot, at det kom til at vare i omkring tre år. I 1730 finder vi sidste gang hans navn i immatrikulationsprotokollerne. Alle tre år var han indskrevet ved det filosofiske fakultet, men da han sandsynligvis ikke har taget nogen eksamen, er det desværre ikke muligt at sige med bestemthed, hvad han har studeret. Han kan naturligvis udmærket godt, som det hedder i notitsen, have studeret både filosofi og sprog. Det er ovenikøbet helt nærliggende at godtage denne oplysning, når man tænker på den alsidighed, hans senere værker åbenbarer, at antage, at han var en flakkerstudent, der begærligt kastede sig ud i alt muligt uden nogensinde at komme til vejs ende. I sine skriftlige efterladenskaber røber han sig som en stiv latinere. To af hans værker har lægevidenskabelige discipliner som emne. I Rusland dyrkede han såvel almindelig historie som

[10] E. Winter, p. 331.

kirkehistorie, men nogen akademisk titel finder vi ikke på noget titelblad til hans værker.

Dokumentation for, at Halle foruden at være studieby også må have været hans springbrædt til Rusland, kan desværre kun fremskaffes af indirekte vej. Det anes i et brev, Sellius i 1737 sendte Francke d. y., hvori brevskriveren fremtræder helt som Halles mand.

Sellius i Rusland.

Er Sellius' færden i Halle og Jena sløret i en tågedis, er hans opbrud fra Tyskland aldeles hyllet i dunkelhed. I 1730 er hans navn ikke længere at finde i jenauniversitetets protokoller. Men hvor opholder han sig? Allerede næste år, 1731, udgives i Kiel en bog, der bærer hans navn. Vor hovedkilde, notitsen, antydede, at han efter sine studier var vendt hjem til sit fædreland. Var det samtidig med udgivelsen i Kiel? Med de betingelser, der gjorde sig gældende for udgivervirksomhed i det 18. århundrede, in mente, må man vist regne med, at Sellius har været til stede i Kiel, mens bogen forberedtes til udgivelse og trykning. Men i samme åndedrag er det selvfølgelig at spørge: hvorfor udgav Sellius denne bog, en bibliografi over anatomisk litteratur, netop i Kiel, hvorfor var den eksempelvis ikke kommet i Halle? Her bliver man igen svar skyldig. Året 1731 må alene fastholdes i rækken af de foreløbig sikre årstal 1707, 1725, 1727 og 1730.

Hos notitsforfatteren lyder en af de få passager, der rummer en egentlig datering: »Omkring 1722 kom han til Skt. Petersborg, hvor han tre år underviste eleverne ved Aleksander Nevskij-seminariet i latin og andre videnskaber«[11]. Sellius er i Rusland, men rigtigt nok en halv snes år før ventet! Det er helt klart, at det er umuligt at bygge på denne tidsangivelse. Det har imidlertid metropolit Evgenij (Bolxovitinov) gjort, da han i begyndelsen af det 19. århundrede skrev en kortfattet Sellius-biografi[12]. Metropolitten opererer her med året 1690 som Sellius' fødeår. Hvor dette årstal er kommet fra, kan vel ingen svare på, og man kan da blot gætte sig frem til. Det er let at tænke sig til de vanskeligheder, der ville

[11] Se s. 156.

[12] E. Bolxovitinov, Žizn' sočinitelja (Forfatterens levned) i Katalog pisatelej, sočinenijami svoimi ob' jasn'avšix graždanskiju i cerkovnuju rossijskuju istoriju (Katalog over forfattere, der i deres værker har oplyst den verdslige og kirkelige russiske historie) / E. Bolxovitinov, Žizn' sočinitelja/, Moskva 1815.

være opstået, hvis Evgenij skulle have kombineret notitsens dateringer og øvrige oplysning om Sellius' levnedsløb, dersom denne havde kendt det nøjagtige fødeår. Dersom vi går ud fra, at Evgenij Bolxovitinov ikke har kendt året, – hvilket er det rimeligste, når man betænker metropolittens sædvanligvis sobre omgang med kendsgerninger, må det nok nærmest betragtes som et skud – dog ikke i tågen, der skulle bringe en vis kronologisk afstand mellem ankomståret 1722 og Sellius' fødsel. Eduard Winter, der har sine fleste oplysninger om Sellius fra Evgenij Bolxovitinovs Gejstlige Forfatterleksikon, hvor den ovennævnte biografi fra 1815 er genoptrykt i næsten uændret skikkelse. Det mest nærliggende, der er at gøre ved året 1722, er at korrigere det til 1732 ud fra den simple antagelse, at der her foreligger en fejlskrivning, hvorved et tretal er blevet til et total.

Det kedelige er imidlertid, at året 1732 i og for sig ikke er særlig nyttigt, det skaber blot et par tidsmæssige lakuner, der ikke lade sig fylde ud. Helt åbent står da spørgsmålet, hvad foretog Sellius sig umiddelbart før/omkring året 1732, sad han hjemme i sin fødeby Tønder og forberedte manuskriptet til sin anatomiske bibliografi, der snart skulle gå i trykken? Var han overhovedet tilstede i Kiel omkring trykningstidspunktet. Ligeså meningsløse synes spørgsmålene, om han rejste direkte til Rusland fra hjemlandet over Kiel, der traditionelt var en brugt havn for tyske skt. petersborgfarere, eller om han først var en tur i Halle for at skrive under på tidens almindelige ruslandskontrakt, om hvornår han rettelig kom afsted, om han muligvis havde besluttet sig til at stå på egne ben, da faderen evt. var blevet træt af at underholde en evighedsstudent. Fast står det, at han fra 1734 var ansat som latinlærer og inspector ved Nevskijklostrets gejstlige gymnasium [13].

Kan vi ikke danne os en detaljeret forestilling om omstændighederne ved hans afrejse, er det dog muligt at skaffe sig et vist billede af sceneskiftet til Rusland. Forudsætningerne for overhovedet at forstå, hvorledes og hvorfor Sellius kom til Rusland, ligger i forståelsen af det særlige studiemiljø, han færdedes i i særdeles-

[13] A. Nadeždin, *Istorija S.-Peterburgskoj pravoslavnoj Duxovnoj Seminarii* (Det skt. petersborgske ortodokse præsteseminariums historie), Skt. Petersburg 1885 /A. Nadeždin/, p. 2; E. Winter, p. 235; E. Bolxovitinov, *Žizn' sočinitelja; E. Bolxovitinov, Slovar' istoričeskij o byvšix v Rossii pisateljax Duxovnogo čina, grekoro-sijskoj cerkvi* (Historisk leksikon over de i Rusland eksisterende autorens af gejstlig rang af den græsk-russiske kirke), bd. 1, Skt. Petersburg 1818 /Slovar' istoričeskij/.

hed i Halle. Tidligere har vi forsøgt at tegne hallemiljøets konturer, at vurdere Halles helt specielle forhold til Rusland i almindelighed.

Muligheden for at betragte Sellius' ruslandsfærd som særlig forberedt kan der næppe opereres med. Fra ham selv ved vi, at han i hvert fald i sproglig henseende ikke var særligt forberedt, ligeledes var det ikke hans hensigt at blive i landet, som han skriver i et brev fra midten af 1730-erne. Det hedder her: »Wie ich vor etlichen Jahren nach Russland kam, befliesse ich mich der russischen Sprache, mehr aus Curiosité, als dass ich gedacht hätte, hier im Lande zu verbleiben«[14]. Foruden indirekte at afkræfte formodningen om, at han skulle have studeret slavistik allerede i sin studietid i Halle eller andetsteds, viser citatet, der stammer fra det brev, han i 1737 sendte G. A. Francke, at Sellius' indrejse i Rusland ikke lå så forfærdelig langt tilbage i forhold til 1737, »etliche Jahre« vil kun kunne forstås som nogle få år.

Hallemissionens behov for at sende folk til Rusland var konjunkturbestemt. Selvom Peter den Stores død var et hårdt slag for den pietistiske emancipation i Rusland, betød den dog ikke intet uopretteligt afbræk. Hans enke, Katharina I, der vist nok var født af lutheranske forældre, antastede ikke på nogen måde pietisternes rettigheder. Peters toleranceedikt, der så tidligt som i året 1702 var ydet Halle som en cadeau, forblev ved magt. Efter czaritsaens død allerede i 1727 begyndte skyerne imidlertid at trække op for alle udlændinge i russisk tjeneste, men især var pietisterne kommet i søgelyset. Katharina efterfulgtes på tronen af barneczaren Peter II, en søn af den fadermyrdede czarevič, Aleksej Petrovič. Det betød samtidig, at der såkaldte russiske parti var kommet til magten. Mange års undertrykte misfornøjelse med Peters vestvendte politik kunne nu komme op til overfladen. Fyrst Dolgorukij, hovedmanden bag det nye regime, var ikke sen til at udnytte de eksisterende modsætningsforhold inden for den russiske kirke. Det første synlige bevis på den indtrufne ændring var offentliggørelsen og den statsligt organiserede udbredelse af anklageskriftet »Troens sten«. Denne harmdirende pamflet, der allerede kom på tryk i 1728, var skrevet af en af den russiske kirkes mest indflydelsesrige mænd, metropolitten Stefan Javorskij. Omend Javorskijs torden egentlig udelukkende var rettet mod den såkaldte gruppe af kryptoprotestanter inden for den russiske ortodokse kirkes egne

[14] E. Winter, p. 413.

rammer, og i særdeleshed mod ærkebiskop Feofan Prokopovič, var sigtet reelt længere. Den virkelige smittekilde var naturligvis pietisterne, der efter ortodoks opfattelse længe nok havde drevet deres spil i landet. Javorskij gik endog så vidt som til at kræve de vantro, store som små, klynget op[15].

Heldigvis for »kætterne« blev Peter II's regeringstid ikke af lang varighed. Han dør allerede i 1730, og som så ofte i russisk historie betød personskifte også systemskifte. Hans afløser på tronen var Ivan IV's datter Anna, der som hertuginde af Kurland i adskillige år havde levet i et udpræget protestantisk klima. Den tvivlsomme suite af favoritter og hoffolk, hun bragte med sig til Skt. Petersborg fra sit kurlandske liliputhof, bestod næsten udelukkende af protestanter. Samtidig vendte en række af de halv- og helpietistiske koryfæer, der var blevet fjernet, i visse tilfælde endog udvist af landet efter Katharina I's død, tilbage til den politiske arena i Skt. Petersborg.

I pietismens hovedkvarter fulgte man naturligvis opmærksomt, hvad der foregik på den russiske »front«. Ganske kort tid efter at Anna Ivanovna havde holdt sit indtog i den russiske hovedstad, sender G. A. Francke en af sine mest betroede medarbejdere, G. F. Weise til Skt. Petersborg. Officielt skulle Weise tiltræde tjeneste som husprædikant hos den tyske general Münnich. I virkeligheden var hans job langt mere alsidigt. Han skulle foruden at tale Herrens ord og opdrage Münnichs to halvvoxne døtre følge begivenhederne på nært hold, påvirke den store mand, orientere ham om Halles forhåbninger og ønsker. Valget var ikke tilfældigt faldet på Münnich, han var, som Eduard Winter skriver: »Beschutzer der Lutheraner in allgemeinen und der Hallenser im besondern«[16]. Münnichs nærmeste foresatte var selveste Biron, kejserindens elsker og førstearåd giver, samt statskansleren Ostermann, der begge var af pietistisk observans.

Strømmen af udlændinge var igen blevet tykkere. Blandt dem, der i denne omgang blev sendt afsted, må Sellius have befundet sig. Han blev som vi har set latinlærer ved det gejstlige gymnasium i Skt. Petersborg i 1734. Ved siden af dette arbejde er han fra omkring 1735 ansat som oversætter ved Det kejserlige Videnskabernes

[15] D. Blagoj, *Istorija ruskoj literatury XVIII veka* (Det 18. århundredes russiske litteratur), Moskva 1955, p. 69.

[16] E. Winter, pp. 87–88.

Akademi. Det er klart, at hans samarbejde med historikeren Bayer skriver sig fra denne tid. E. Winter, der meddeler kilden til denne oplysning, udtrykker sig således om dette engagement: »Ferner wirkt hier der mit *Bayer* in Verbindung stehende Holsteiner *Adam Sellius*. Er arbeitete nach dem Tode von *Paus* als Übersetzer der Petersburger Akademi«[17]. *J. W. Paus* (1670–1735) hvis navn her nævnes, var mere end blot en almindelig oversætter, han var Akademiets første fastansatte translatør og fuldt akademimedlem[18]. *Sellius'* overtagelse af dette ærefulde hverv fortæller os ikke blot noget om hans færdigheder i russisk, men også om hans forbindelser med pietistiske topfigurer i russisk tjeneste.

Bayer selv var en kendt pietist, ja i følge Winter endog en af bevægelsens forgrundsskikkelser i Skt. Petersborg. Winter skriver f.eks. følgende i forbindelse med en omtale af historikerens død i 1738: »Nach dem Tode von *Prokopovič* 1736 war es der Verlust *Bayers*, durch dessen Tod zwei Jahre später, der die Hallenser auf das schwerste traf«[19].

Vidnesbyrd om *Sellius'* arbejde som akademitranslatør og *Bayers* medarbejder er ikke blot det flere gange omtalte værk »De russiske Regenters Historiske Spejl«. I 1736 kommer hans værk »*Schediasma*

[17] Ibid. p. 195.

NB. Om *Sellius'* assistance til tyske historikere ved Videnskabsakademiet i Skt. Petersborg findes følgende udtalelser:

a) E. Bolxovitinov skriver i *Žizn' sočinitelja*, p. 4: »Beer, Sanktpeterburgskij Akademik, izvestnyj svoimi rozyskanijami drevnostej našix, imel ego (*Sellija*) inogda svoim sotrudnikom« (»*Bayer*, medlem af Videnskabsakademiet i Skt. Petersborg, der er kendt for sine undersøgelser af vor oldtid, havde af og til ham (*Sellius*) som sin medarbejder«).

b) V. O. Ključevskij skriver i sine *Sočinenija* (Værker), bd. 8, Moskva 1959, p. 444: »Čtenie letopisej predstavljalo dlja Slecera bol'sie zatrudnenija, no zdes' ego vyručil datčanin monax Aleksandro-Nevskoj lavry Adam Sellij« (»Læsningen af annaler (-ne) voldte Schlözer store vanskeligheder, men her kom en dansker, Adam Sellius, der var munk ved Aleksander Nevskij-lavra, ham til hjælp«).

NB. A. L. Schlözer (1735–1809) har ikke kunne træffe *Sellius* personlig. Den hjælp, Ključevskij hentyder til, må være »den nytte«, Schlözer har haft af en tysk oversættelse foretaget af *Sellius*. I sit biografiske værk »*Aus meinem Leben*«, Göttingen 1802, p. 116, omtaler historikeren oversættelsen, kritiserer den først temmelig ubarmhjertigt på grund af oversætterens tysk, men går derpå over til at rose dens øvrige kvaliteter med ordene: »... wörtlich, und über alle Erwartung treu«.

[18] E. Winter, pp. 168–172.

[19] Ibid. p. 196.

Litterarium«, der nok først og fremmest må betragtes som resultatet af en opgave, Sellius' forgænger, Paus, havde fået i opdrag af Akademiet, nemlig at indsamle alt offentliggjort materiale om den fejde, metropolit Stefan Javorskij's »Troens sten« havde udløst [20]. »Schediasma Litterarium«, som vil blive omtalt mere udførligt under gennemgangen af Sellius' værker, er en meget omfattende bibliografi over litteratur, der behandler de politiske og kirkelige forhold i samtidens Rusland.

Den ejendommelige dobbelthed, der synes at præge Sellius' ruslandsophold, hvor han dels er nært knyttet til pietisterne dels til den moderate fløj af den russiske gejstlighed, forlener Feofan Prokopovič' ganske vist ikke helt forståelige epigram om den »gudvederstyggelige og -løse« Sellius med et vist skær af realitet. Men hvorledes er det da muligt blot at bringe nogen klarhed over proportionerne i denne spaltethed?

Takket være det omtalte brev fra Sellius til G. A. Francke er det muligt at fastslå, at notitsforfatterens oplysninger om, at Sellius underviste i latin ved Nevskij-klosterets gymnasium og derpå rejste til Moskva, i hvert fald delvis er korrekte. Når vi fastholder året 1734, som det år vor landsmand ansattes som latinlærer, vil det sige, at han må være rejst til Moskva omkring 1737. Brevet til Francke d.y. er netop dateret Moskva 1737 [21]. At Sellius er fortsat som lærer, samtidig med at han har virket som akademioversætter, er dokumenteret [22].

Efter en lang og noget underdanig indledning beretter brevskriveren over for missionslederen om, hvorledes han af abbeden ved Nevskij-klostret var blevet opfordret til at beskæftige sig med det russiske talesprog. Videre læses, at han, efter at omtalte abbed var blevet forfremmet til archierei, hvilket nærmest vil sige biskop eller om man vil »underbiskop«, straks var rejst til Moskva. Hvad han agtede at foretage sig der, får man ikke at vide. Selv skriver han således:

»Wie der Abt zum Archierei erkohren ward, verliess ich auch zugleich das Kloster und ging nach Moscau, alwo ich mit Fleiss in obscuro unter denen Teutschen lebe, allein mich desto bekandter in den Klöstern gemacht habe. Ich habe miein meistes Wesen bey Herrn Neubauern, Pastore an der neuen Luther-Gemeine vor Moscau, suche aber im übrigen bey den Ausländern

[20] Ibid. p. 185.

[21] Ibid. p. 412.

[22] E. Bolxovitinov, Slovar' istoričeskij, p. 463; se også A. Nadeždin, p. 2.

mit Fleiss unbekendt und verborgen zu seyn, dahingegen bin ich in den Klöster desto bekandter, weil ich mit etlichen Abden und gelehrten Mönchen in Freundschaft gerahten. Ich habe unterschiedliche Russen gefunden, welche einen ziemlichen Begrieff von der protestantischen Religion haben, alleine da sie sich an die Praxis und der Protestanten Lebens-Art stossen, so stellen sie freylich den protestantischen Schrifften keinen Glauben bey*[23].

Dette ene citat er i og for sig tilstrækkeligt at vise, hvor Sellius stod i forholdet til Halle, da brevet blev skrevet. Brevskriveren skjuler ikke, at hans ønske om at leve ubemærket er fremkaldt af risikoen for, at hans dobbelte forbindelser skal blive røbet. Hans udtalelse om de forskellige russere, der har kendskab til den protestantiske religion, har ligesom det følgende citat karakter af indberetning:

»Verwichen Jahr habe ich die Ehre, bey einem Ausländer aus Halle übersandtes, vielwol annoch unvollkommenes russisches Exemplar von Arnds Wahres Christenthum durchzulesen, da wir freylich eines und das andere gefunden, welches der russischen Religion garzu contraire, da man doch solche Plätze wohl ein wenig hätte mindern oder verändern können. Dazu kam annoch, dass man des Urhebers Namen und locum impressionis vergeblich hinzugesetzt, da man besser gethan, wenn man solche weggelassen, welche Umstände den glücklichen Fortgang des Buchs hauptsächlich gehemmet. Nichtdestoweniger kann ich versichern, dass ein gewisser Abt alhier am Sonntage vor dem grossen Fasten, wie wir am Tische sassen, im Gegenwart etlichen aus Ki/ow/ hergekommenen Gelehrten und sehr vieler seiner eigenen Mönchen etliche Capiteln aus Arnds Wahren Christenthums öffentlich in der Trapetza lossen lassen, welches sowohl seinen eigenen Mönchen gefallen, dass sie das Büchlein nicht allein gelobet, sondern auch von mir verlangt, ich möchte ihnen etliche Exemplaria verschaffen, weswegen ich ihnen etliche Exemplaria zugeschantzet, welche sie mit Danck bezahlet. Ein gewisser aus Kiow hiedurch nach Petersburg reissender Professor Theologiae aus Kiow hat das Buch in meiner Gegenwart über Tisch in ebendemselben Kloster gelobet und versprochen, wann er nach seiner ihm vom Synodo destinirten Eparchie kommen sollte, öffentlich einführen zu lassen. Allein Ew. Wohlhrw. erwegen, dass solche und dergleichen Sachen ja wegen des gemeinen Mannes geschehen, dann die klügern oder geüberten Russen können sich schon forthelfen. Wann dem aber so seyn soll, warum bedienet man sich dann der denen heutigen Russen und insbesondere dem gemeinen Manne so schweren schlavonischen und nicht vielmehr der weit leichtern schlechten und gemeinen russischen Schreib-Arth. Ich kenne sehr viele gemeine Russen, die sich beklagen, dass die Übersetzung zu hoch herauskommen, sie könnens nicht verstehen; ihre schlavonische Sachen verstehen sie wohl, weil sie allezeit einerley haben, allein dieses ist ihnen etwas Neues, Fremdes und unbekandt,

[23] E. Winter, p. 413.

die vortragene Materien, Wörter und Redens-Arten sind ihnen fremd, dabey so bedienet man sich fast einer dialectischen Übersetzung e.g. *Arnds* Wahres Christenthum ist ucrainisch-schlavonisch; besser wenn es russisch-schlavonisch, am besten wenn es rein russisch wäre, wie die Uloschenis /: Gesetz-Buch :/ oder die heutige Krieger-Reglementen verfasst seyn; allein so dienen solche biss anhero herausgegebene Bücher allein nur für die geübtern, der gemeine Mann kanns nicht verstehen. Desswegen zu wünschen, dass die inskünfftige zu edirende Bücher in der gemeinen russischen Sprache möchten verfasst werden, so würden sie viel angenehmer seyn und mehr Früchte bringen. Ein gewisser Praelat hat mich gebeten, ihm das *Служебное*, [im Original steht *Служебный*] ist *Freylinghausens* Tractat vom Leyden Christi, zu verfassen, weil aber solches hier nicht zu bekommen, so bitte mir für gute Worte und Bezahlung etwa 2 oder 3 Exemplaria mit Gelegenheit anhero zu schicken«[24].

Med al ønskelig tydelighed afslører Sellius sig her, dels som konsulent i udbredelse af pietistisk propagandalitteratur, dels som kolportør af den og endelig som en god observatør og kender af interne russiske kirkeforhold. Desværre ved vi ikke, om G. A. Francke svarede på Sellius' brev, men der kan næppe herske tvivl om, at missionslederen med glæde har konstateret eksistensen af denne »mand bag de russiske klostermure«.

Et andet væsentligt spørgsmål er, om Sellius' holdning over for den russiske kirke var præget af bevidst falskhed. Hertil må der i almindelighed svares nej. Sellius' situation var langt snarere økumenisk, ganske vist kun i forholdet lutherdom til græsk-katolicisme. Den økumeniske indstilling, han stræbte herimod, minder ganske meget om den, vi finder hos ærkebiskop Feofan Prokopovič og dennes tilhængere. Denne kunne vanskeligt undgå at give Sellius' liv og gerning i Rusland, set som helhed, karakter af et dobbeltspil.

Bort set fra at farte omkring til klostre skal han i Moskva have arbejdet som lærer. Denne oplysning finder vi i notitsen og i Bolxovitinovs gejstlige forfatterleksikon, hvor denne oplysning er lidt mere informativ. Det hedder: »Han tog til Moskva, og der bestred han i nogen tid et lærerembede ved Gymnasiet«[25]. Bolxovitinov afviger ellers meget få steder fra sit forlæg notitsen, men her er det tydeligt, at han har søgt oplysning i arkivet på Slaviano-graeco-latina Academia-gymnasiet, der på det tidspunkt var det eneste gymnasium i Moskva. Problemet om, hvorlænge Sellius blev i Moskva, hjælper Bolxovitinov os ikke med at løse.

[24] Ibid. pp. 413–414.

[25] E. Bolxovitinov, *Slovar' istoričeskij*, p. 464; se ligeledes s. 156.

De nærmest følgende begivenheder er ligeledes kun »dækket« af notitsforfatteren, på sine steder dog sparsomt suppleret af Bolxovitinov. Det lyder absolut mere ræsonabelt, når det i notitsen hedder: »Herefter vendte han (Sellius) tilbage til Skt. Petersborg, hvor han stiftede bekendtskab med forskellige lærde, der virkede ved Det kejserlige Videnskabernes Akademi, og hvor han derefter tiltrådte en stilling som sekretær for grev Lestoqc«[26]. Bolxovitinov, der åbenbart har været klar over, at Sellius' allerede før afrejsen til Moskva har haft kontakter ved Akademiet, skriver: »... men efter at være vendt tilbage til Skt. Petersborg boede han på Videnskabernes Akademi«[27].

Samme forfatter er ene om at bringe følgende oplysning: »Da der fra 1736 blev åbnet et seminarium i Aleksander Nevskijklostret, nu kaldt Lavra, tiltrådte han en stilling som lærer; ved dette arbejde forblev han imidlertid ikke længe«[28]. Samtidig med, at alt, hvad der her er sagt, forekommer plausibelt, kniber det voldsomt med sammenhængen i kronologien. Det passer, at Sellius, der på det tidspunkt var lærer ved Nevskij-klostrets seminarium, fulgte med over i det i 1736 åbnede præsteseminarium sammesteds[29]. Det er, som tidligere set, klart, at han ikke har kunne fortsætte sit arbejde her mere end allerhøjst et års tid, men dog snarere kortere, når man erindrer, hvad han et enkelt sted skriver i sit brev til G. A. Francke. I 1737 var han i Moskva. Tidsproportionerne er på grund af den skæbnesvangre kronologi, årstallet 1722 skabte basis for, unægtelig blevet noget skæve for Bolxovitinov.

Helt pålidelig er oplysningen hos notitsforfatteren om, at Sellius på et tidspunkt efter Moskva-opholdet ansattes som sekretær for grev Lestoqc.

I 1741 tilbød greven personlig Sellius stillingen som privatsekretær[30]. Socialt set betød denne stilling, som Sellius accepterede og tiltrådte, højdepunktet i hans »russiske« karriere. Lestoqc, der var czarevnaen Elisabet Petrovnas livlæge, indskrænkede sig ikke til blot at skære for bylder og foretage åreladninger på sin højfornemme klient, men var ligesom sin samtidige tyske kollega Struensee en politisk intrigemager af værste slags. Straks efter kejserinde Anna

[26] Se s. 156.

[27] E. Bolxovitinov, *Slovar' istoričeskij*, p. 464.

[28] *Ibid.*, p. 464.

[29] *Ibid.*; A. Nadeždin, p. 2.

[30] *Ibid.*; *ibid.*

Ivanovnas død i 1740 var de første planer om at styrte efterfølgeren, en nevø af Anna Ivanovna, lagt i kredsen omkring Elisabet Petrovna. Den 22. november måtte Elisabet stå skoleret for formyndrerregenten Anna Leopoldovna. Hun fik ved denne lejlighed at vide, at regeringen var fuldt bekendt med de rænker, der blev spundet af visse personer i czarevnaens nærmeste omgivelser. Hovedmændene bag intrigen var Lestock samt Frankrigs og Sveriges gesandter i Skt. Petersborg[31]. Mistanken var ikke grebet ud af luften, men bortset fra, at et upålideligt regiment et par dage senere blev fjernet fra byen og overført til det regulære armékorps, skete der ikke noget, der berørte de sammensvorne. Denne omstændighed benyttede disse sig omgående af. Natten til den 25. november, førend det farlige regiment nåede at blive trukket bort, slog man til.

Et indtryk af den rolle, Lestock kom til at spille efter Elisabet I's tronbestigelse får man hos historikeren M. N. Pokrovskij, der bl.a. skriver: »Efter den 25. november 1741 skulle »rent russiske« personer tage magten; i henseende til nationalitet skete dette virkelig også. Navnene på medlemmerne af det kejserlige råd af 1741, Čerkasskij og Trubeckij, Kurakij og Naryškin, Golovin og Bestuzev, Ušakov, Černyšev, Levašov, taler for sig selv. Men hvad, der undrer: de udenlandske agenter vrimlede ikke længere omkring dem – med visse undtagelser, men derimod omkring en herre med udenlandsk navn, som ikke var i besiddelse af nogen som helst ærespost. Denne person, Elisabet Petrovnas læge, *franskmanden* Lestock, fik snart og godt stablet den russiske udenrigspolitik tilbage på de *engelske* skinner, af hvilke den meget nær var hoppet takket være Anna Leopoldovnas dumhed og Ostermanns fejhed«[32].

Sellius havde ikke tidligere i sit liv vist særlig iver efter at gøre karriere. Det var da også fra Lestock tilbudet til ham kom i følge Bolxovitinov. Metropolitten skriver: »Greven tilbød ham stillingen som privatsekretær«, og fortsætter, »...men da han (Sellius) var mere tilbøjelig til at leve en ensom og rolig tilværelse, forlod han snart denne tjeneste og fandt igen beskæftigelse i Aleksander Nev-

[31] Očerki istorii SSSR (Afhandlinger over USSR's historie), bd. 8, Moskva 1957, pp. 266–67.

[32] M. N. Pokrovskij, Izbrannye proizvedenija (Udvalgte værker), Moskva 1965–1967, bd. 2, p. 42.

skij-klostret og levede nu der til sin død«[33]. For anden og sidste gang var han vendt tilbage til Nevskij-klostret.

Når han trak sig tilbage fra tjenesten hos Lestocq, skyldtes det nok ikke alene den tiltrækning, der var i en »ensom og rolig tilværelse«. Sellius havde endnu meget, han skulle nå; hans sidste år blev heller ikke mediteret væk. Allerede i sit brev til G. A. Francke nævner han sit omfattende fremtidsprogram. Således skriver han her: »Meine Absicht gehet anjetzo dahin, dass ich eine reine russische Grammatic verfertige, eine russische Kirchen-Historie sammle, Harmoniam und Discrimen der russischen und evangelischen Kirche untersuche; Romanam cum Russica ecclesia irreconciliabilem (allein auf eine andere Art Wie Buddeus, welcher sich in dieser Schrift sehr vergangen) aus den russischen geistlichen Büchern als ein Russe erweise, und endlich ein Büchl von Ursprung, Fortgang und jetzigen Zustand der protestantischen Kirche in Russland meditare, wozu ich sowohl allerley Subsidia sammle, als auch von andern gelehrten Männer ausgebeten habe«[34].

Protestanten Sellius var kommet på virksomt aftægt i et russisk kloster. Situationen virker unægtelig grotesk, ikke mindst når man betænker den næsten hermetisk lukkethed, der altid her kendetegnet det russiske klostervæsen. Hvornår han endelig trak sig tilbage til sin klostertilværelse er svært at sige helt præcist, men det er ikke utænkeligt, at det kan have en vis forbindelse med den reaktion, der satte ind omkring 1743, hvor bl.a. al pietistisk propagandalitteratur blev officielt forbudt på Den hellige Synodes foranledning[35]. Først i 1744, 30. okt. e.gl.st.[36], konverterer Sellius. Ved dåben fik han navnet Nikolaj – ikke Nikodim, som notitsforfatteren fortæller. Alt sker i nøje overensstemmelse med den hellige russiske kirkes dåbsritual, i følge hvilket alle fremmede, kristne som ikke-kristne får russiske fornavne og patronymika[37]. Den døbte skulle, som vi så hos notitsforfatteren, ikke have været ganske tilfreds med sit nye døbenavn; han fik det nærmest pånødet, skal man tro notitsen[38]. Et halvt års tid senere, den 27. marts

[33] E. Bolxovitinov, *Slovar' istoričeskij*, pp. 464–65.

[34] E. Winter, p. 414.

[35] *Ibid.*, p. 239.

[36] *Russkij biografičeskij slovar' (Russisk biografisk leksikon)*, Skt. Petersburg 1896–1917, bd. 10, pp. 343–44.

[37] E. Bolxovitinov, *Slovar' istoričeskij*, p. 469; A. Nadezdin, p. 2.

[38] Se s. 156.

1745 e.gl.st., blev han raget som munk og måtte skifte navn endnu en gang. Hans munkenavn blev Nikodim, Nikodemus[39].

Den forklaring, notitsforfatteren giver på Sellius' »omvendelse«, er bizar, men undrer ikke; ud fra forudsætningerne er den egentlig ganske konsekvent. Den, der har skrevet denne lille biografi, har uden al tvivl været gejstlig, vedkommende har næppe kendt den biograferede personligt (i den retning peger både den karakter en række af notitsens oplysninger har og publikationstidspunktet). For notitsens ophavsmand er motivet for konverteringen konfessionelt betinget, den er først og fremmest et resultat af fordybelse i kirkelige skrifter samt russiske krønikker[40]. At krønikkerne kommer ind i denne sammenhæng er ikke blot ganske morsomt, men røber vel også indirekte, at forfatteren har været klar over, at »omvendelsens inspiration« nok så meget havde rod i den døbtens særlige lidenskab som i de russiske kirkefædre. Bolxovitinov har klogt undladt at viderebringe denne motivudlægning. Således flyder hans ord om Sellius' renfærdige konversion mere adstadigt, men uden den underfundighed, der gør stedet hos notitsens forfatter interessant. Bolxovitinov har tydeligvis ikke rigtig kunne godtage sit forlægs vurdering. I stedet for giver han sig til at forklare grunden til, at Sellius vitterlig først på et meget sent tidspunkt af sit ruslandsophold konverterede. Noget famlende skriver han: »Sellius, der så at sige havde fordybet sig i russisk historie, men i særdeleshed i kirkehistorie, havde i lang tid haft den hensigt at blive en søn af den russiske kirke; men på grund af skiftende omstændigheder i hans liv kunne han ikke realisere dette før i 1744, . . .«[41]. Evgenij var ikke forgæves metropolit og litteraturhistoriker på samme tid.

Om den virkelige baggrund for Sellius' silde »omvendelse« får vi en langt rimeligere forestilling af en beretning, der genfortælles af en tidligere religionslærer ved guvernementsgymnasiet i Skt. Petersborg ved navn A. J. Hipping. Han skriver: »Genom uavbruten forskning hade han (Sellius) sluteligen utspånat, att udi Alexander Nevsky kloster skulle finnas ganska viktiga original acter och historiska manuskript. Sedan han gjort Archiereiens bekantskap, och hos denne anhållit om tillstånd att få genemögnå klostrets papper och manuskript skal han hafud erhållit det svaret: »Alla Utlänningar, men isynnerhet Tyskarne vilja sätta allt i dagen; men vår historia

[39] Russkij biografičeskij slovar', bd. 10, pp. 343–344.

[40] Se s. 156.

[41] E. Bolxovitinov, Slovar' istoričeskij, p. 469.

är så svart, att vi på allt sät böra söka att dölja densamma. För övrigt känner jag ej några sådanne manuskript, hvarom i taler, åtminstone finnas de ej i dette kloster.

Detta afskräkande svar förmådde Sellius till det sällsammaste beslut. Han gick en tid efter det förrt samtalet åter till Archiereien, och uppade för honom sin längtan att antaga den grekiske religionen och blifva munk«[42].

I denne forbindelse er det nok værd at rekapitulere, hvad notitsforfatteren efter sin omtale af Sellius' konversion. »Efter sin dåb hengav han sig i endnu højere grad end tidligere til indsamlingen af notitser om verdslig og kirkelig russisk historie«[43]. Konversion, dåb samt ragning havde tydeligvis mere end blot sikret hans alderdom i en munkecelle. Døren til den russiske kirkes gemmer var samtidig blevet åbnet for en lidenskabelig samlernatur!

Helt på linje hermed kan man læse følgende udtalelse af hans landsmand og samtidige Peter von Haven: »... (Sellius) brugte alle Midler til at kunde naae sit Øje-Meend med at udgive en fuldkommen Russisk Historie«[44]. At samme von Haven nu heller ikke var Sellius værlig venligt stemt, skal vi straks få at se.

Spørgsmålet om de vanskeligheder, der mødte Sellius som forsker og samler af materiale på de områder, der først og fremmest interesserede ham, har han givet et hjertesuk over i forordet til Schediasma Litterarium, hvor han skriver: (i citat efter den russiske udgave) »Til medium for udgivelsen af dette håndskrift tjente min læsning eller udspørgsel af andre personer; thi for den lidenskabelige findes der ikke her åbne biblioteker, hverken statslige eller hos de rige, ej heller ved akademierne eller gymnasierne«[45].

Det er unægtelig svært at svare på, hvormegen konkret fordel, Sellius kom til at drage af sin konversion. Som tidligere nævnt fik han afsluttet sin russiske kirkehistorie, »De russiske Regenters Historiske Spejl« er sandsynligvis ligeledes færdig i begyndelsen af 1740-erne. Hans munkeliv blev ikke af lang varighed. Han dør den

[42] A. J. Hipping i Det skandinaviske litterære Selskabs Skrifter, bd. XVIII, Kbh. 1822, p. 288.

[43] Se s. 156.

[44] Peter v. Haven, Reise udi Rusland, Sorø 1757, pp. 391–92.

[45] A. B. Sellius, Katalog pisatelej, sočinenijami svoimi ob' jasnavšix graždanskiju i cerkovnuju rossijskiju istoriju (predislovie) (Katalog over forfattere, der i deres værker har oplyst den verdslige og kirkelige russiske historie (forordet)), Moskva 1815.

7. december 1745 e.gl.st. kun omkring 38 år gammel; han blev stedt til hvile på Nevskij-klostrets kirkegård [46].

Ganske morsomt ville det naturligvis være, om det skulle lykkes at finde en eller anden reaktion på hans konversion fra pietistisk hold. Der findes ganske vist en udtalelse om denne ejendommelige »omvendelse«, nemlig hos historikeren A. L. Schlözer, der i sine memoirer, »Aus meinem Leben«, mindes Sellius for den nytte, han ved lejlighed havde af en af ham lavet tysk oversættelse af en ikke nærmere angivet russisk krønike. Schlözer, der var pietistisk sindet, synes imidlertid at forholde sig temmelig uengageret. Han skriver tørt: »Der Verfasser derselben (Übersetzung), wie ich mündlich erfuhr, ein deutscher Student, Namens Sellius, gewesen seyn, der zuletzt überschnappte, und Mönch im Alexander Newski Kloster wurde« [47].

Indlysende er det, at det volder sine vanskeligheder at afklare og belyse alle stadier på Adam Burchard Sellius' snoede livsbane på basis af det desværre alt for spredte og sparsomme materiale, der ved skæbnens ugunst foreløbig kan fremskaffes. Den væsentligste forudsætning for at kaste mere lys over ruslandsfareren Sellius' levned er alene betinget af nyfund.

Her skal det sidste ord om hans liv overlades Peter von Haven. Denne noget nidkære danske rationalist har »æren« for, hvad der »vides« om Sellius' endeligt. Hos ham læses: »År 1745, da jeg kom anden Gang tilbage til Moscow til Petersborg, havde han antaget den Russiske Religion og var blevet Munk i Alexander Nevsky Kloster. Men han døde kort derefter af en gammel indvortes Byld i Siden, som formodentligen havde bragt ham til denne Fortvivelse. Thi Forfarenhed viser, at hemmelige uovervindelige Lidelser, saasom gamle indvortes Sygdomme eller Samvittigheds ulægte Saar, haanlig Armod og deslige kan bringe Folk enten til Qvækeri eller til Drik eller til begge Dele« [48].

II. Omkring Sellius' værker og optegnelser

I løbet af de knap femten år, Sellius levede i Rusland, opnåede han kun at få udgivet et enkelt arbejde. Det drejer sig om den

[46] Russkij biografičeskij slovar', bd. 10, pp. 343–44; E. Bolxovitinov, Slovar' istoričeskij, p. 470.

[47] A. L. Schlözer, Aus meinem Leben, Göttingen 1802, p. 116.

[48] Peter v. Haven, Reise udi Rusland, Sorø 1757, pp. 391–92.

allerede omtalte bibliografi over værker omhandlende samtidens politiske og kirkelige forhold i Rusland. Det var imidlertid ikke det første værk, han fik trykt. I 1731 kom hans første bibliografi. Tematisk lå den så fjernt fra den først omtalte som vel muligt. Dens fulde titel lyder: 'Ανατομικόν σχεδιάσμα historiae scriptoribus atque commentariis occasione historiae atque bibliothecae 'ανατομικῶν vulgaradarum, Kiliae 1731.

Dette schediasma kunne man passende betegne som Sellius' svendestykke. I dette værk udformer han sine principper for den bibliografiske virksomhed, der skulle blive hans livs hovedbeskæftigelse. Foruden hans udførlige kommentarer til den anatomiske litteratur indeholder bibliografien som en slags anhang et materiale, der efter vor tids opfattelse nærmest må siges at være et kuriosum, nemlig en fortegnelse over lærestolene og de lærde i faget ved snart sagt alverdens universiteter og akademier.

Henvendte dette arbejde sig i første række til en forholdsvis snæver kreds af fagfolk, fandt hans anden præstation i denne genre, Schediasma litterarium de scriptoribus, qui historiam politico-ecclesiasticam Rossiae scriptis illustrarunt, Reval 1736, et betydeligt større publikum. Forfatteren kunne allerede i sin levetid glæde sig over arbejdets store udbredelse. Han noterer også dette med tilfredshed i sit brev til G. A. Francke, hvor han bl.a. bemærker: »Im Übrigen hat dieses Schediasma das Glück gehabt, dass es von den Envoyeen biss nach Rom und von etlichen Gelehrten biss nach China und Tranquebar versandt worden«[49].

Vi ved ikke, hvem de omtalte lærde in persona har været, hvori- mod de ganske let kan placeres på det ideologiske plan. Værket var imidlertid ikke blot af værdi for pietisterne som håndbog i et af de mest bevægede afsnit i Halles missionshistorie. Den betydning, det efterhånden fik i Rusland, understreges i første instans af, at det næsten firs år senere blev oversat og udgivet på russisk af ingen ringere end metropolit Evgenij Bolxovitinov.

I følge Sellius' egen udtalelse kostede arbejdet sin autor to års møjsommeligt slid, som var fremkaldt af de store vanskeligheder, der var forbundet med tilvejebringelsen af materialet[50]. Denne opgave var, som det huskes egentlig blevet pålagt Sellius' forgænger i embedet som akademitranslatør, Paus, men det var efter-

[49] E. Winter, p. 414.

[50] A. B. Sellius. Katalog pisatelej (predislovie).

følgeren, der fuldbrogede den og med fuld ret satte sit navn på titelbladet. Hvad var da det, der berettigede den almindelige interesse, værket vakte? Ja, ser vi på interesse i samtiden, så må det straks siges, at den alene skal ses på baggrund af de alvorlige friktioner, der herskede mellem pietismen og den konservative fløj af den russiske kirke. For pietisterne var skriftet, som Winter rammende konstaterer »eine Zusammenfassung der Literatur zum Streit um »Fels-des Glaubens« von *Javorskij*»[51]. For senere tider står bibliografien som et unikum; det var som primærkilde, at værket interesserede Bolxovitinov, der ved flere lejligheder har hentet grundlæggende kildemateriale fra det. For en moderne tid har det udelukkende kuriøs værdi, selvom man naturligvis udmærket kunne kalde det det første bind »abstracts« i det nu modeprægede fag ruslands- og sovjetkundskab, i samme forstand som f.eks. Georg Ludolfs *Grammatica Rossica* er det første bind i den nu snart enorme række russiske grammatikker.

Det ligger i sagens natur, at de to bibliografier så at sige intet kan sige om forfatteren som skribent. Man kan alene betragte dem som vidnesbyrd, de er, om den flittige, samvittighedsfulde forsker og samler Sellius.

Schediasma Litterarium indeholder 164 bogtitler, der i de fleste tilfælde er forsynet med udførlige recensioner eller kommentarer. Antallet er vel målt med nutidens målestok ikke overvældende, men tallet udtrykker faktisk det fulde omfang af, hvad der var skrevet og trykt om de politiske og kirkelige forhold i Rusland frem til midten af 1730-erne. Undtaget fra opregning er dog det byzantinske, middelalderlatinske og arabiske kildemateriale; ellers er såvel russiske som udenlandske forfatters værker registreret her.

Det sidste sellius'ke skrift, der nåede trykken, udkom næsten en menneskealder efter forfatterens død. Det var det meget omtalte værk »De russiske Regenters Historiske Spejl«, der, som notitsen fortalte, blev oversat til »russiske vers« af to af Sellius' nære venner, munkene Amvrosij og Gavril. (Den første blev senere ærkebiskop af Moskva og faldt på denne post som offer for en afsindig folke-masses raseri under en pestepidemi i byen i 1771; Gavril (Kreme-neckij) døde som metropolit i Kiev)[52]. Om oversættelsen dækker originalen i henseende til indhold er det i dag umuligt at dømme

[51] E. Winter, p. 235.

[52] E. Bolxovitinov, *Slovar' istoričeskij*, p. 469; M. N. Pokrovskij, *Izbrannye proizvdenija*, bd. 2., p. 140: se s. 156.

om, alt den stund den ikke længere er fremskaffelig. »De russiske Regenters Historiske Spejl« blev, skal man tro Bolxovitinov, skrevet på latin, på vers, men var allerede på hans tid forsvundet[53]. Hvornår denne versificerede ruslandshistorie er blevet til, kan man derfor kun have en anelse om, alene emnets behandling peger på, at den må stamme allerede fra 1730-erne, eller sagt på en anden måde fra den periode, hvor Sellius gik Bayer til hånd; dog er den sandsynligvis blevet suppleret i begyndelsen af 1740-erne, hvor også oversættelsen er blevet til. I 1743 skal forfatteren have haft den ære at opleve, at oversættelsen overrasktes majestæten, Elisabeth Petrovna, under dennes besøg på Nevskij-klostret[54]. Overrækkelsen skete på klostrets vegne[55]!

A propos oversættelsens tilblivelse og overrækkelsesceremonien er vi her henvist alene til notitsforfatterens oplysninger[56]. Oversættelsen offentliggjordes hele to gange, nemlig i N. I. Novikovs tidsskrift *Drevnjaja rossijskaja vivliofika* (Det oldrussiske Bibliotek) henholdsvis i 1773 og i 1788. Nogen særlig grund til at tage stilling til »De russiske Regenters Historiske Spejl« som historisk værk er der næppe; arbejdet minder i mangt og meget om førstebindet af den danske historiograf Lyskanders danmarkshistorie fra 1622.

Et indtryk af Sellius som latinерpoet kan man få et indtryk et andet sted. Den mand, der bekostede eller måske snarere bevilgede pengene til udgivelsen af *Schediasma Litterarium*, senatoren Aleksandr L' vovič Naryškin, og som til tak herfor tilegnedes skriftet efter tidens skik, blev hilst med følgende digt:

Suscipe, quaeso, meas, quas his Generose Patrone,
 Offero primitas, historiam brevem.
 Rossorum studui rebus, quas ante nec ullus,
 Quo feci praesens, ordine scripsit eo.
 Si melius nostris quid habes, dignere dedisse,
 Sin minus, haec inter quaeso, fruarè datis.
 Forsan Aristarchum, quem jam nescisse juvabit,
 Consulto, tempus quum volet, atque leges.
 Interea curas vultu dignare sereno,
 Quas posui Rossa primus in historia
 Primus in historia Rossùm cur jure vocandus,
 Quam legis hic, dicet forsàn opella tibi

[53] E. Bolxovitinov, *Slovar' istoričeskij*, p. 466.

[54] A. Nadeždin, p. 2.

[55] Ibid.

[56] Se s. 156.

Euphius et quidquid scribant heineccius, orbis
 Quidquid et illustris, satque superque scio.
 Antiquis studuere sed hi, dedit ille recantes:
 Antiquos contra persequor atque novos
 Scriptores, Rossûm terras geniumque fidemque
 Qui male vel narrant, arma virum bene
 Qui bene scripserunt, merito laudantur et ipsi:
 Qui contra poenas nequitiei ne dabunt[57].

Det æstetiske aspekt i Sellius' forfatterskab kan faktisk alene kun bedømmes på grundlag af de her gengivne strofer. Sellius var, som det ses, ikke den store poet, versene har nærmest en programmatisk rituel karakter, indledt med den fornødne ydmyghedsformular. Man følger tidens lærde tradition som iøvrigt i Rusland på denne tid var ved at ebbe helt ud[58]. Det er da også helt andre ting i »De russiske Regenters Historiske Spejl«, der fanger interessen.

Bedømt ud fra Amvrosij's og Gavril's oversættelse er værket mere end blot en opremsning af fyrste- og czarnavne. Centrale begivenheder binder så at sige de korte karakteristikker af de enkelte herskere sammen til et hele. Der kan ikke være noget tvivl om, at forfatterens forlæg har været Nestors krønike, omend omgangen med den »germanske« Bayer har sat sine spor. Mens Nestor som bekendt yder retfærdighed til de kievskke sagnkonger Kij og hans brødre, åbner Sellius sin ruslandshistorie med beretningen om de tre vikingefyrsters kaldelse til Rusland. Vi har her vovet at gengive de første linjer i den rimede kongehistorie på dansk:

Enhver, som måtte ønske at kende de russiske fyrsters oprunden.
 Behag at gøre følgende rad af dem til jer kunnen,
 I henfarne dage fyrstesønner, i tallet trende,
 Rjurik, Truvor og Sinav hverandre broder, nærmeste frænde,
 Fra vikingeland til russisk jord var de kaldte,
 Og modtog ved lodkast land at forvalte:
 Rjurik–Novgorod, Truvor–Pskov, mens den tredie
 Sinav den mindste, mod nord fik en side,
 Mod nord at beherske Søen hin Hvide.[59].

Det huskes, at Sellius omtalte sine arbejdsprojekter over for G. A. Francke. Hvormeget, der egentlig kom ud heraf står hen i det uvisse for de flestes vedkommende. Et af den nåede i det

[57] A. B. Sellius, *Schediasma litterarium* (forordet), Reval 1736.

[58] Feofan Prokopovič (1681–1736) var den sidste betydelige russiske digter i det 18. århundrede, der skrev latinsk poesi.

[59] A. B. Sellius i *Det oldrussiske Bibliotek* (russ.). 1. udg., 1. del, p. 373.

mindste en vis afslutning, nemlig det Sellius i brevet benævner som »Eine Russische Kirchen-Historie« [60].

Om hvad der skete med Sellius' skriftlige efterladenskaber, skrev notitsens forfatter: »Kort før sin død bad denne lærde mand sin skriftefader Amvrosij, der den gang var præfectus ved Aleksander Nevskij-seminariet og senere ærkebiskop af Moskva, om at brænde alle sine papirer, da de ikke var færdigbearbejdede; men dette hans ønske blev ikke virkeliggjort. Efter hans død samlede Amvrosij alle optegnelserne til hans arbejder, og efter at have ladet dem indbinde anbragte han dem i Nevskijklostrets bibliotek« [61].

Det værk, der må betragtes som identisk med »Eine Russischen Kirchen-Historie«, er bevaret i originalmanuskript, hvor titlen er: »De rossorum hierarchia« [62]. Endskønt det aldrig nåede trykken, er det givetvis det sellius'ke værk, der fik den største betydning for eftertiden. I det ca. 150 sider store på latin skrevne manuskript, der er prentet med en minutøs relativ læselig gotisk håndskrift, præsenteres så at sige hele det vidtstrakte russiske imperiums net af kirker og klostre. Værkets opbygning er præget af den samme detailisme, man kender fra hans to bibliografiske arbejder. Det, der hovedsagelig interesserer forfatteren, er tydeligt nok den russiske kirkes struktur, den hierarkiske orden. Sellius var ikke den mand, der lovede mere i sine titler, end han holdt.

»De rossorum hierarchia« er i dobbelt forstand hierarkisk opbygget, således at forstå, at der ikke kan tales om et egentlig territorialt princip i organiseringen af materialet. Metropolit- og bispestæder er rangeret efter, hvad man kunne kalde historisk status. Det vil f.eks. sige, at bispestole i meget gamle russiske byer principielt er behandlet før nyere metropolitsæder. Dernæst er hierarkierne i hver kirkelig enhed, eparchier, bispedømmer, provstier og sogne parallelt anskuet. Værket tilgodeser endvidere det historiske aspekt, behandler, om man vil, stoffet diakront. Forfatteren har møjsommeligt forsøgt at opstille fuldstændige patriark-, metropolit-, bispe- og provsterækker, ja i visse tilfælde, hvor han har haft materiale, lister over indehaverne af de laveste gejstlige embeder, præste- og diakonkald. Endelig indeholder manuskriptet ret detail-

[60] E. Winter, p. 414.

[61] Se s. 156.

[62] De rossorum hierarchia (håndskrift) opbevares nu i Rukopisnyj otdel (Håndskriftsafdel.) på Centralstatsarkivet for Oldakter i Moskva under mærket, foliant 181, delo (sag) 1310.

lerede informationer om indvielser af kirker og klostre, åbning af præsteseminarier og klosterskoler.

Som tidligere omtalt blev det aldrig trykt som selvstændigt værk. Metropolit Evgenij ved at berette, at det befandt sig i ærkebiskop Amvrosij's besiddelse indtil hans død i 1771. Da erhvervedes det af en bibliofil moskovitisk embedsmand Bantyt Kamenskij[63]. Han var senere så venlig at forære det til Statsarkiverne i Moskva, hvorfra det efter Oktoberrevolutionen 1917 overgik til Centralstatsarkivet for Oldakter samme sted.

Når værket stadig må siges at være af videnskabelig værdi, hænger det først og fremmest sammen med, at forfatteren i hvert enkelt afsnit omhyggeligt har oplyst sine kilder. Allerede i samtiden blev Sellius' russiske kirkehistorie brugt som kildeskrift. Digteren Ruban benyttede sig således af manuskriptet, da han i 1766 til et af sine mange tidsskrifter skrev en artikel om kievmetropoliternes historie[64]. Den store interesse, Evgenij Bolxovitinov nærede for Sellius, er på mange måder forståelig. Vi har set, at denne oversatte »Schediasma Litterarium« til russisk, han beskæftigede sig med Sellius' levnedsløb, skrev en biografi, ganske vist på en temmelig overfladisk måde. Bolxovitinov var fuldt klar over, hvor banebrydende og betydelig det første forsøg på at skrive en russisk kirkehistorie var. Med dette værk var den videnskabelige kirkehistoriske forskning i Rusland begyndt. Ganske interessant er det faktum, at metropolit Evgenij oversatte og udgav den uden væsentlige rettelser og tilføjelser under eget navn som første bind af tobindsværket »Det russiske hierarkis historie«, der udkom i Kiev omkring 1830[65].

Et håndskrift, der utvivlsomt ville have den største betydning som nøgle til Sellius' ret så »hemmelighedsfulde« ungdomsår som student i Tyskland, betegnes af Bolxovitinov som »hans personlige notater fra rejser i de tyske lande«[66]. Man må vel formode, at det drejer sig om en dagbog eller lignende. Disse notater var i følge samme hjemmels mand skrevet dels på latin dels på tyske, »... men især på dansk«[67]. Der er al mulig grund til at antage, at Bolxovi-

[63] E. Bolxovitinov, Slovar' istoričeskij, p. 468; Sbornik ministerstva inostrannyx del (Udenrigsministeriets samlinger), bd. VII, Moskva 1900.

[64] V. G. Ruban i Moskovskoe ljubopytnoe mesjacoslovo, Moskva 1776.

[65] E. Bolxovitinov, Istoriija russkoj ierarxii, bd. I., Kiev 1829.

[66] E. Bolxovitinov, Slovar' istoričeskij, p. 469.

[67] Ibid.

tinov personlig har set de nævnte optegnelser på hans oplysning at dømme.

Det samme gælder utvivlsomt også de øvrige selliuske håndskrifter, han omtaler, nemlig *Bibliotheca medicochirurgica*, der karakteriseres således: »Dette er intet andet end en anvisning på forfattere og bøger omhandlende alle medico-kirurgiske discipliner. Af dette ser man, at Sellij havde en bred viden også i medicin«[68]. Det er nærliggende at opfatte dette arbejde i forlængelse af 'Ἀνατομικὸν σχεδιάσμα.

De sidste to manuskripter, Bolxovitinov omtaler, behandler begge kirkehistoriske emner. Nogle egentlige titler har de ikke, hvilket måske kan tydes i den retning, at de ikke har været fuldendte ved forfatterens død. Bolxovitinov benævner det første som »nogle optegnelser vedrørende historien om de russiske klostre« og det sidste »et leksikon over alle undergørende gudsmoder-ikoner«[69].

Disse fire sidste manuskripter er det desværre ikke lykkedes at skaffe yderligere oplysning om, end hvad Bolxovitinov har ladet tilflyde eftertiden. Håbet om en skønne dag at finde dem er vist spinkelt. Ganske morsomt og nyttigt ville det unægtelig være at støde på Sellius' »personlige notater fra rejser i de tyske lande«.

Sellius selv nævnte, som vi allerede har set, i brevet til G. A. Francke, at han foruden en russisk kirkehistorie havde planer om at skrive »Eine reine Russische Grammatic«, samt at han var i gang med en undersøgelse af et par kirkehistoriske emner af komparativ karakter, skitseret som »Harmonia und Discrimen der russischen und evangelischen Kirche« og »Romana cum russica ecclesia irreconciliabilem«, og endelig taler han om »ein Buchl(-ein) von Ursprung, Fortgang und jetzigen Zustand der protestantischen Kirche in Russland«[70]. Det er naturligvis svært at dømme om, hvormeget af det enorme arbejdsprogram, bortset fra kirkehistorien, der blev realiseret; uden sprængstof var de valgte temaer heller ikke. Det er imidlertid klart, at alene rækken af sellius'ke emner kan siges at fortælle lidt om baggrunden for det vendepunkt i hans liv, der indtrådte, da han endeligt sagde farvel til lutherske barnetro. På syv år var meget så forandret, og mange af hans sirligt skrevne ark måske endt i klosterkaminen.

Når det sidste afsnit skal vies spørgsmålet om Sellius' nationale

[68] Ibid.

[69] Ibid.

[70] E. Winter, p. 415.

tilhørsforhold, er det foranlediget af følgende udtalelse af E. Winter under dennes omtale af Sellius' russiske grammatik eller rettere hans plan om at lave en sådan. Winter formulerer således: »Wahrscheinlich befindet sich das Manuskript dieser für deutsche Slavistik so ausserordentlich interessanten Grammatik der russischen Volkssprache des 18. Jahrhunderts im Nachlass von *Sellius*« [71]. Hvad Winter egentlig mener med at understrege, at Sellius' grammatik skulle være særlig betydningsfuld for netop tysk slavistik, kunne være vanskeligt at greje, hvis vi ikke i hans »Halle als Ausgangspunkt der deutschen Russlandskunde im 18. Jahrhundert« gang på gang var stødt på en Sellius, der benævnes som »Holsteiner«. (»... der mit *Bayer* in Verbindung stehende Holsteiner *Adam Sellius* (p. 195); »... ein in diesen (Klöstern) lebender Holsteiner, wie *B. A. Sellius*...« (p. 230); og endelig »Deutsche Slavisten, wie *B. Adam Sellius* und *J. Ch. Stahl*« (p. 336)). I parentes bemærket ved Winter udmærket fra sit forlæg, Bolxovitinovs gejstlige forfatterleksikon, at Sellius var født i Tønder.

Naturligvis er spørgsmålet om nationalitet i forbindelse med en diskussion omkring Sellius' russiske grammatik, hvis eksistens som tidligere sagt er mere end tvivlsom iøvrigt, ret uvæsentlig, al den stund fundet af en grammatik over det russiske folkesprog fra denne tid ville være en guldgrube for slavistikken som sådan. Blot forekommer det uheldigt, at en så betydelig forsker som Winter har udnyttet et enkelt sted i Sellius' brev til Francke d.y. til at gøre den tønderfødte Sellius til tysker [72]. Tyskerne har jo ellers altid vist, hvor Holsten og Slesvig lå! At det imidlertid er mere eller mindre bevidst – især det første – ses bedst af, at Winter helt undlader at oplyse, hvor »holsteneren« var født.

Hvis det imidlertid blot drejede sig om fødestedskriteriet ville Winters annekstion af vor ældre landsmand måske være forbigået i ligegyldig tavshed, men Sellius' egen bevidste understregning af sin kongerigske afstamning, som kan iagttages i langt den overvejende del af hans skrevne efterladenskaber og som finder gentagelse i de russiske kilder, gør det indlysende, at Winters fremgangsmåde er upassende.

I sin anatomibibliografi præsenterer Sellius sig som »Cimbri-Danus« [73]; i den russiske udgave af »*Schediasma Litterarium*« be-

[71] Ibid. p. 236.

[72] Ibid. p. 415.

[73] A. B. Sellius, Σχεδιάσμα ἀνατομικόν (forordet).

der han sine læsere om at være »... venligt stemt over for forfatteren Burch. Adam Sellij, af fødsel Tondero-Cimbro-Dansker«[74]. Tydeligere kan det vist ikke siges.

At Sellius beherskede sit modersmål dansk såvel skriftligt som mundtligt bekræftes dels af Bolxovitinovs oplysning om, at hans rejseoptegnelser var skrevet »især på dansk«, dels af Peter von Haven, der siger: »... (han) var en dansk Student fra Tøndern, som talede dansk ...«[75].

Højt hævet over alle diskussioner om herkomst og konfessionelle tilhørsforhold står forskeren og mennesket Adam Burchard Sellius' storslåede indsats i russisk videnskabs tjeneste. Den glemsel, som har hvilet over ham i hans fædreland i de mere end to århundreder, der er gået siden hans død, er i nogen grad blevet opvejet af den store interesse, russiske og andre landes forskere har vist hans værk.

[74] A. B. Sellius, Katalog pisatelej (predislovie).

[75] Peter v. Haven, Reise udi Rusland, Sorø 1757, p. 391.